

УДК 378.147:004.89

В. В. ШКОНДА

А. В. КАЛЪЯНОВ

Донецький інститут МАУП

ЧИННИКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Наукові праці МАУП, 2011, вип. 1(28), с. 181–187

Визначено чинники, що впливають на рівень інформаційної культури майбутніх фахівців в умовах інформаційного суспільства, запропоновано заходи, спрямовані на підвищення її рівня, що враховують найбільш дієві фактори впливу.

На сучасному постіндустріальному етапі розвитку суспільства вирішальним фактором стає інформація. Її домінування ініціювала науково-технічна революція (середина ХХ ст. — і до сьогодні), яку ще іменують інформаційною, оскільки нею охоплена будь-яка інтелектуальна діяльність, почи-наючи з інформаційних образів в економіці, штучного інтелекту у нових технологіях, і продовжуючи інформатизацією суспільства, світовою глобалі-зацією науки й освіти тощо [1–8].

Поява комп'ютерів і відповідного програмного забезпечення дала можливість розв'язувати різноманітні завдання і здійснювати глибокий аналіз існуючих проблем в окремих галузях економіки і соціальної сфери України, по-новому подивитись на результати діяльності суб'єкта.

Відомий американський математик Р. Хемінг підкреслював, що метою обчислень є не число, а розуміння. Комп'ютер в багато разів збільшує помилку користувача. Іншими словами, комп'ютеризація — це інструмент для тих, хто розуміє саму сутність наук, їх фундаментальні концепції, і хто, використовуючи всю потужність

сучасних ПЕОМ, хоче підняти управління на якісно новий рівень [9].

Динамічні зміни в суспільстві, економіці, соціальній сфері відбуваються під впливом стрімкого розвитку та впровадження новітніх інформаційних технологій (НІТ).

Глобальний процес зміни носіїв інформації та форм інформаційного обміну, що пов'язаний з розповсюдженням сучасних інформаційних і телеко-мунікаційних технологій, стає фундаментальним чинником, який кардинально змінює соціально-економічну ситуацію [7].

У формуванні не тільки фахівців, а й усього інформаційного суспільства ключову роль відіграє інформація, яку можна розглядати як загальний обов'язковий період розвитку людської цивілізації, засвоєння інформаційної картини світу, усвідомлення єдності законів і функціонування інформації в природі та суспільстві, практичного їх застосування, створення індустрії виробництва та обробки інформації [10].

Інформація — це сукупність взаємопов'язаних організацій, правових, політичних, соціально-

економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства на основі створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки [1].

Відродження науково-технічного потенціалу держави можливе в режимі системного функціонування інформації на макро-, мезо- та мікрорівні. Причому останній є найбільш перспективним. Не дивно, що відомий канадський учений М. Маклюен серед чотирьох епохальних винаходів виокремив створення нових інформаційних технологій (НІТ), завдяки яким сукупна пам'ять людства становить близько 10^{25} біт та неухильно зростає [5].

В Україні стратегічні завдання щодо вирішення існуючих проблем в галузі інформатизації визначені в чинному законодавстві [1; 2].

Її головною метою є створення умов для забезпечення громадян та сучасного суспільства своєчасною, об'єктивною та повною інформацією шляхом запровадження інформаційних технологій. У цьому зв'язку створення державної мережі інформаційного забезпечення освіти, науки, культури, інтеграція України в світовий інформаційний простір має характер національного значення. Першочергові пріоритети в цьому напрямі передбачають створення нормативно-правової бази інформатизації та формування комп'ютерної мережі Інтернет. Аналіз свідчить, що інформатизація та інтеграція комунікаційного простору України сприяє різкому підвищенню ділової активності, стимулюванню конкуренції, створенню нових підприємств та організацій, нових робочих місць, зниженню витрат на утримання управлінського апарату, розвитку сфери освіти та науково-технічної творчості [8].

Процес інформатизації та накопичений досвід соціально-економічного розвитку передових країн Європи та Америки свідчить про те, що його запровадження може за 10–15 років привести Україну до збалансованого розвитку та входження до кола передових країн європейського співтовариства [5].

Одним із важливих критеріїв та провідною детермінантою ефективності процесів інформатизації у сучасному суспільстві є рівень інформаційної культури майбутніх фахівців у галузі економіки та соціальної сфери України [10; 11].

Під інформаційною культурою розуміють сукупність, складову НІТ, технологічну, правову,

соціологічну та ергономічну підсистеми, що чинять спрямований вплив на перебіг соціальних процесів у суспільстві, колективі і вихованню свідомого ставлення людини до праці, виконання прав та обов'язків [10].

Нинішні тенденції інформатизації та формування інформаційної культури просочуються в усі сфери нашого життя, у тому числі й освіту. Інформатизація стала одним із пріоритетних напрямів її розвитку. Проте інформація, як інтелектуальний ресурс, має окремі протиріччя з вимогами сучасної вищої освіти [11]:

- вища освіта орієнтує на здобуття змістовних знань і вимагає від студента значних витрат сил та активності;
- мас-медіа пропонує пасивне сприйняття інформації, яка характеризується простотою, доступністю, видовищністю. Отже, студент перебуває під ударом багатьох інформаційних потоків.

Формування пізнавальних інтересів у навчанні може відбуватися за двома основними каналами. З одного боку, сам зміст навчальних модулів містить в собі цю можливість, з другого — шляхом розвитку інформаційних компетенцій, які органічно пов'язані з інформаційною культурою, під якою розуміють сукупність норм, правил та стереотипів поведінки, пов'язаних з інформаційним обміном у суспільстві. Поняття інформаційної культури виникло в процесі активізації дослідницької уваги до механізмів інформаційного обміну у зв'язку зі значним підвищенням ролі інформації у соціокультурних процесах суспільства, яке розглядають як інформаційне або суспільство знань, де в центрі знаходяться інформаційні технології.

В останні роки кількість інформації, що отримують студенти із мас-медіа, істотно перевищує обсяг знань, які пропонуються освітніми установами. Інформаційна культура являє собою складне, багатофакторне явище, яке формується та розвивається під впливом різноманітних чинників.

Враховуючи, що сучасний етап розвитку постіндустріального (інформаційного) суспільства вимагає формування високого рівня інформаційної культури, за участю студентів-науковців та наукового відділу була розроблена анкета для визначення рівня інформаційної культури студентів соціономічних спеціальностей та чинників, які впливають на її наявний стан. Анкета включала понад 25 різноманітних питань, які охоплювали окремі її найбільш важливі складові за чотирима розділами.

Дослідження чинників інформаційної культури здійснювалося за участю студентів старших курсів спеціальності “Управління персоналом та економіка праці” (14 чоловік). За результатами досліджень була встановлена унікальна роль інформаційної культури, яка стимулює розвиток 25 функцій студентів (рис. 1). Причому найбільшою мірою розвиваються такі важливі функції для майбутніх менеджерів, як компетентісна (19,8%), координуюча (18,7%), корпоративна (18,6%), регламентуюча (17,2%), моральна (17,1%), оцінююча (17%). Проте найменший

вплив інформаційної культури був встановлений стосовно таких функцій, як: комунікаційна (7,4%), креативна (7,9%), інформаційна (7,9%), управлінська (9,1%), контролююча (9,9%), інтелектуальна (10,1%).

Найбільш значущими чинниками, які впливають на рівень інформаційної культури студентів вищої школи, є освіта (16,6%), рівень інтелекту (14,2%), вік людини (11,9%), духовність (11,9%), комунікабельність (11,9%). Дані, що характеризують вплив цих та інших факторів на рівень інформаційної культури, наведені в табл. 1.

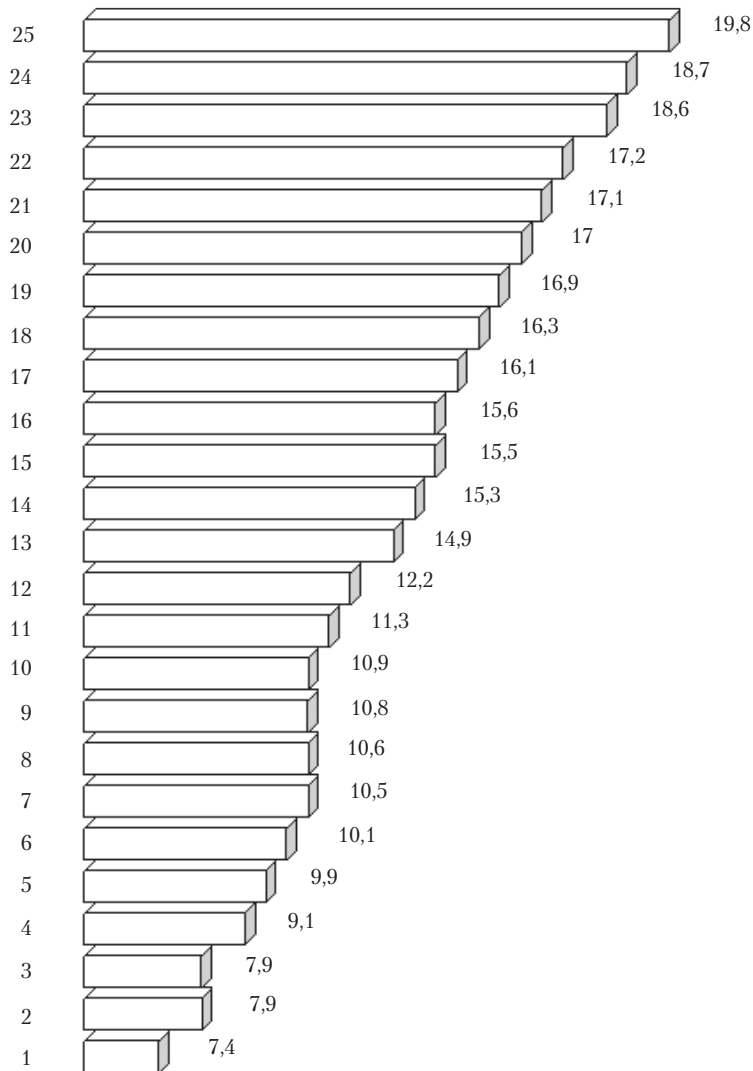

Рис. 1. Розвиток функцій, які стимулюють формування інформаційної культури студентів вищої школи, %

1 — комунікаційна; 2 — креативна; 3 — інформаційна; 4 — управлінська; 5 — контролююча; 6 — інтелектуальна; 7 — психологічна; 8 — розвиваюча; 9 — організаційна; 10 — регулююча; 11 — адаптаційна; 12 — пізнавальна; 13 — кваліфікаційна; 14 — навчальна; 15 — аналітична; 16 — інноваційна; 17 — методична; 18 — наукова; 19 — системоутворююча; 20 — оцінююча; 21 — моральна; 22 — регламентуюча; 23 — корпоративна; 24 — координуюча; 25 — компетентісна.

Таблиця 1

Найбільш значущі чинники, які впливають на рівень інформаційної культури студентів вищої школи

Чинники, що впливають на рівень інформаційної культури	Абс.	%
Освіта	7	16,6
Рівень інтелекту	6	14,2
Вік людини	5	11,9
Духовність	5	11,9
Комунікабельність	5	11,9
Допитливість	3	7,8
Незалежність	2	4,7
Креативність (творчість)	2	4,7
Імідж	2	4,7
Спрямованість до знань	1	2,3
Матеріальна забезпеченість	1	2,3
Мотивація до здобуття освіти	1	2,3
Разом	42	100,0

Для створення інноваційної моделі системи вищої освіти на базі використання сучасних інформаційних технологій у Донецькому інституті

МАУП розроблена і впроваджується Концепція наскрізної комп'ютеризації навчального процесу, інформатизації науково-дослідної роботи, технічного переоснащення аудиторій, зміцнення бібліотечного інформаційного фонду, розробка мультимедійних електронних посібників. При цьому використовується принцип мультидисциплінарного підходу для формування належного рівня інформаційної культури, який передбачає використання знань з 19 фундаментальних та прикладних наук (рис. 2).

Використання сучасної комп'ютерної техніки на навчальних заняттях значно підвищує ефективність процесу навчання завдяки його інтенсифікації, індивідуалізації, наявності зворотного зв'язку, розширенню наочності [12]. Дуже цікавим і зручним у використанні на навчальних заняттях є застосування мультимедійних технологій. У цьому зв'язку комп'ютер на занятті замінює всю сукупність засобів навчання, виконуючи кілька функцій: запис, наочність, використання таблиць і схем, підручника, індивідуальних карт для самостійної роботи [13].

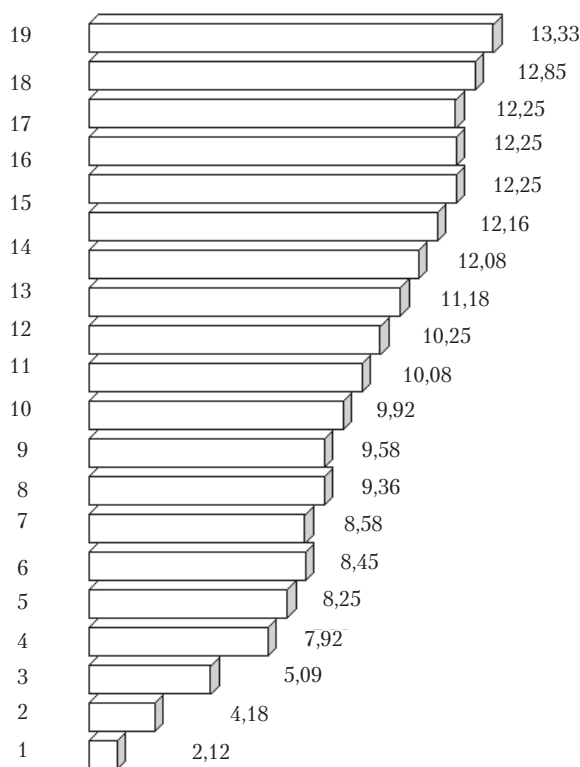

Рис. 2. Розподіл у порядку зменшення значущості наук, які впливають на формування інформаційної культури студентів вищої школи

1 — інформатика; 2 — економіка; 3 — соціальна інформатика; 4 — інноваційний менеджмент; 5 — соціологія; 6 — право; 7 — філософія; 8 — економічна кібернетика; 9 — економетрія; 10 — психологія; 11 — логіка; 12 — кваліметрія; 13 — культурологія; 14 — інформаційна медицина; 15 — педагогіка; 16 — логістика; 17 — етика та естетика; 18 — статистика; 19 — релігія.

Вплив окремих складових на формування та розвиток інформаційної культури майбутніх фахівців, бали

Складові, що впливають на рівень інформаційної культури	Бали
Соціальна	8,50
Інноваційна	8,09
Технічна	7,83
Економічна	7,64
Організаційна	7,42
Педагогічна	7,42
Духовна	7,00
Психологічна	6,91
Політична	6,67
Екологічна	5,91
Корпоративна	5,58
Математична	5,30
Правова	5,00
Гендерна	5,00

У практичній роботі найбільш вдалою програмою презентацій навчальних матеріалів є програма *Power Point* з пакета *Microsoft Office*. Вона не потребує багато часу для розробки заняття і значної підготовки для її оволодіння.

Ефективним для використання на навчальних заняттях є програмно-апаратний комплект “Інтерактивна дошка”, що дає можливість для коментування екранних зображень, ніж звичайна традиційна дошка. При цьому площа дошки не обмежена, інформація, що записана на ній, зберігається в електронному вигляді, що дає можливість викладачеві повертатися до попередніх матеріалів і доповнювати їх [14].

Останнім часом в освіті поширюється використання електронних енциклопедій та підручників на компакт-дисках. Електронні підручники мають ряд переваг порівняно з паперовими: завдяки ним можна відтворювати візуальну та аудіоінформацію, вони є більш цікавими для студентів. Заняття з використанням інформаційних технологій є більш емоційними та цікавими для сприйняття студентами, дають їм змогу їм краще засвоїти програмний матеріал; зберігати багату кількість матеріалу і готових розробок навчальних занять.

У контексті формування належного рівня інформаційної культури майбутніх фахівців дуже важливим є розвиток уміння проведення мультифакторного аналізу впливу різноманітних за своєю природою чинників на ефективність управління персоналом, рівень економіки праці та маркетингової діяльності, прогнозування та моделювання окремих показників, що характеризують діяльність підприємств, установ та організацій різних галузей економіки господарського комплексу та соціальної сфери України на основі використання сучасних методів математико-статистичної обробки інформації з використанням таких програм: *SPSS* – 9–12 версії, *Statgraf*, *Statistica* – 3–6 версії, *OSA* та ін. для проведення кореляційного, регресійного, факторного, дисперсійного, дискримінантного, канонічного, кластерного та інших видів аналізу.

При оптимізації навчального процесу з метою формування та розвитку належного рівня інформаційної культури в умовах медійної освіти дуже важливим є вплив окремих складових на її рівень (табл. 2).

Встановлено, що найвагомий вплив на формування і розвиток інформаційної культури характерний для соціальної (8,50), інноваційної (8,09), технічної (7,83), економічної (7,64) та організаційної (7,42) складових.

На формування інформаційної культури нові інформаційні технології за 5-бальною шкалою впливають на рівні $3,08 \pm 0,09$ балів. Сприяють збільшенню рівня інформаційної культури мас-медіа (2,75 бала), громадські організації (3,17), друковані засоби (газети, журнали, книги), інші види культур (4,51), політичні об'єднання та партії (4,58), самопізнання та самосвідомість (5,08).

При експертній оцінці та самооцінці рівня інформаційної культури були встановлені такі дані (табл. 3). Зокрема, встановлено закономірність, згідно з якою рівень інформаційної культури (від індивідуального до рівня населення) зменшується на 17 %.

Таблиця 3

Оцінка та самооцінка рівня інформаційної культури населення (за 10-бальною шкалою)

Рівень інформаційної культури	Оцінка в балах
Власний рівень	8,83
В цілому по вищому навчальному закладу, у якому навчаються студенти	8,08
В цілому по м. Донецьк	6,92
В цілому по Донецькій області	6,58
По населеному пункту, де проживають студенти	7,33
В цілому по Україні	7,34

У рамках розробленої Концепції інформатизації навчального процесу в Донецькому інституті МАУП для створення інноваційної моделі системи вищої освіти на основі використання сучасних інформаційних технологій визначені найважливіші

аспекти, що визначають рівень інформаційної культури студентів вищої школи (рис. 3).

За наявності певних фінансових можливостей навчальні заклади матимуть змогу підвищити загальний рівень їх комп'ютеризації. Для цього необхідно придбати сучасну комп'ютерну техніку та підготувати кваліфікований персонал. Доцільно також створити спеціальні системи для збереження даних та обміну інформацією між вищими навчальними закладами, мережі для передачі ін-

формації, внутрішні електронні системи обробки та збереження інформації.

Необхідно також більш досконало користуватися новими програмами, готувати висококваліфікованих фахівців з врахуванням специфіки окремих галузей економіки господарчого комплексу та соціальної сфери України.

Нині продовжує діяти стратегічне правило "Можливості комп'ютерної техніки обмежені тільки нашими уявленнями".

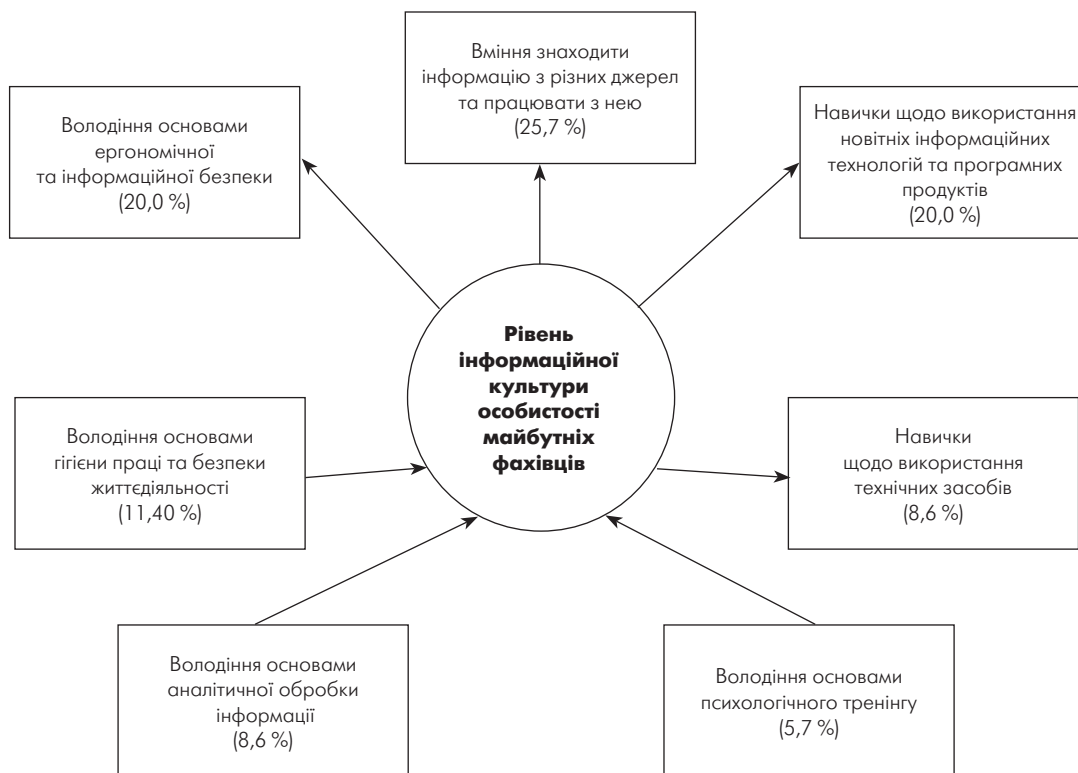

Рис. 3. Питома вага найважливіших аспектів, які визначають рівень інформаційної культури особистості майбутніх фахівців (у відсотках)

Література

1. Закон України "Про національну програму інформатизації" від 4 лютого 1998 р. // ВВР України. — 1998. — № 27–28. — Ст. 181.
2. Закон України "Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки" № 537 від 9 січня 2007 р. — V. — <http://zakon.rada.gov.ua/cgi/laws/main.cgi>
3. Омеляненко Т. В. Інформаційна стратегія — ресурсна, інноваційна, виробнича: Тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції "Управління інноваційним процесом в Україні: проблеми, перспективи, ризики". — Л.: Вид-во Нац. Ун-ту "Львівська політехніка", 2010. — С. 336–338.

4. Носков В. И., Кальянов А. В., Мирошниченко О. В. и др. Инновационные технологии в гуманитарном вузе / Под ред. В. И. Носкова. — Донецк: ООО "Лебедь", 2002. — 288 с.
5. Носков А. В. Информатизация как вектор развития человеческой цивилизации // Социальные, экономические, политические и психологические последствия глобализации в современном обществе: Матер. Всеукр. науч.-практ. конф. (13–14 марта 2003 г.), г. Донецк. — Донецк: Донецк. ин-т управл., 2003. — С. 109–112.
6. Винарик Л. С., Щедрин А. Н. Информационная культура: эволюция, проблемы. — Донецк: ИЭП НАН Украины, 1999. — 144 с.

7. Попель Г., Голдстайн Б. Информационные технологии, миллионные проблемы / Пер. с англ. — М.: Экономика, 1990. — 238 с.

8. Пивоваров М. Г., Медко Д. А. Перспективы создания и развития информационно-коммуникационной системы в Украине // Экономика: проблемы теории та практики: Зб. наук. праць. — Вип. 49. — Дніпропетровськ: Дніпропетр. нац. ун-т, 2000. — С. 56–61.

9. Дудко Н. В., Грінчук М. С. Аудит в умовах автоматизованої обробки інформації // Сучасна інноваційно-промислова політика України: Інвестиційні пріоритети та інфраструктура. — Чернівці: Рута, 1999. — С. 116–121.

10. Шконда В. В., Кальянов А. В., Давидов П. Г. Феномен синергетики: наука — общество — образование: Монография / Под ред. В. В. Шконды. — Донецк: Норд-Пресс, 2009. — 156 с.

11. Евдокимова О. В., Кирилова О. Н. Формирование информационных компетенций — важнейшее средство развития познавательной активности студентов // Стратегія інноваційного розвитку економіки і соціальної сфери України: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. вчених, студентів і практиків. — Донецьк: Норд-Прес, 2008. — С. 226–228.

12. Тулько Н. П. Використання інформаційних технологій на заняттях історії: переваги та проблеми // Стратегія інноваційного розвитку економіки і соціальної сфери України: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. вчених, студентів і практиків. — Донецьк: Норд-Прес, 2008. — С. 199–203.

13. Левітас Ф. Л., Салата О. О. Методика викладання історії. Практикум для вчителя. — Харків: Основа, 2007. — С. 71–77.

14. Мокрогуз О. П. Інноваційні технології на уроках історії. — Х.: Вид. група "Основа" ПП "Тріада +", 2007. — С. 86–134.

За результатами дослідження встановлені провідні чинники, що впливають на формування та розвиток інформаційної культури майбутніх фахівців. Розроблено заходи, спрямовані на підвищення рівня інформаційної культури в умовах сучасної вищої медійної освіти.

По результатам исследования установлены ведущие факторы, которые влияют на формирование и развитие информационной культуры будущих специалистов. Разработаны меры, направленные на повышение уровня информационной культуры в условиях современного высшего медийного образования.

According to the results of the conducted research the leading factors influencing the formation and development of future specialists information culture are set up, measures directed on the increase of information culture level under the conditions of modern higher media education are elaborated.

Надійшла 21 лютого 2011 р.